

KRAL HEROD'UN CAESAREA MARİTİMA'SI

KING HEROD'S CAESAREA MARITIMA

Azize GELİR ÇELEBİ

Yıldız Teknik Üniversitesi, Mimarlık Anabilim Dalı, Mimarlık Tarihi ve Kuramı
Doktora Programı, gcazize@gmail.com

İstanbul / Türkiye

ORCID: 0000-0002-6501-0969

ÖZET

Caesarea Maritima, antik bir liman şehridir ve günümüz İsrail Devleti'nin Akdeniz kıyısında yer almaktadır. Eski bir Helenistik dönem Fenike şehri olan ve Straton Kulesi olarak adlandırılan yere kurulmuştur. Caesarea Maritima'nın kurucusu Kral Herod, Roma'ya bağlı başarılı bir yerel yöneticidir. Caesarea'daki en önemli mimari ve mühendislik başarısı Sebastos Limanı olan Herod, kenti dönemin en gelişmiş imkanları çerçevesinde kurmuştur. Yalnızca yaptırdığı Sebastos Limanı değil, Promontory Sarayı, Roma ve Augustus'a adanan tapınak, hipodrom, tiyatro ve su kemerleri ile de dönemin en gelişmiş liman kentini kurmuştur. Tüm bu anıtsal ve kamu yapılarının ardında Caesarea Maritima kenti, Kral Herod'un hayal gücü ve girişimci kişiliğinin de bir yansımasıdır. Makalede, Kral Herod'un antik çağda kurduğu liman kenti Caesarea Maritima'nın nasıl oluştuğu, önemli yapıları ve Herod'un imar hareketlerini ayrıntılı anlatan, Romalı tarihçi Josephus Flavius'un anlatıları ile arkeolojik verileri harmanlayarak Caesarea Maritima'nın Herod Dönemi (MÖ 37-4) kentsel dokusunu ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kral Herod, Caesarea Maritima, Sebastos Limanı, Promontory Sarayı, Roma ve Augustus Tapınağı

ABSTRACT

Caesarea Maritima is an ancient harbour city and is located on the Mediterranean coast of the present-day State of Israel. It was founded on an ancient Hellenistic Phoenician city called Straton Tower. King Herod, the founder of Caesarea Maritima, is a successful Roman ruler. Herod, whose most important architectural and engineering achievement in Caesarea was the Sebastos Harbour, established the city within the framework of the most advanced facilities of the period. He built not only Sebastos Harbour, but also a temple dedicated to Rome and Augustus, the Promontory Palace, a hippodrome, a theater and aqueducts, and established one of the most developed port cities of the period. Behind all these monumental and public buildings, the city of Caesarea Maritima is also a reflection of King Herod's imagination and entrepreneurial personality.

In the article, it is aimed to present the port city Caesarea Maritima, founded by King Herod in ancient times: how it was formed, important structures and Herod's reconstruction activities, by blending the narratives of the Roman historian Josephus Flavius with archaeological data.

Keywords: King Herod, Caesarea Maritima, Sebastos Harbour, Promontory Palace, Roma and Augustus Temple

1. GİRİŞ

Köklü bir geçmişe sahip olan Kudüs bölgesinin Roma İmparatorluğu ile olan ilişkisi, MÖ. 63'te şehrin Roma Generali Pompei (MÖ. 89-48) tarafından alınması ile başlamış ve 700 yıl sürmüştür. Kral Herod MÖ. 37 senesinde Roma İmparatorluğu tarafından Kudüs kralı (valisi) olarak görevlendirilmiştir. Seçkin bir aileye mensup olan Herod, oldukça iyi yetişmiş bir kral olmanın yanında farklı konulara ilgi duyması ile de bilinmektedir. Kudüs kralı olduğunda ilk iş Kudüs'ü yeniden yapılandırmış, önemli kamu binaları ve anıtsal binalarla şehri donatarak en güncel planlama teknikleri ile şehri tasarlayarak ihya etmiştir.

Kral Herod'un imar faaliyetleri sadece Kudüs kenti ile sınırlı kalmamıştır. Yeni kentler de inşa etmiştir. Bu kentler içerisinde bulunan Caesarea Maritima kenti; konumu, Herod'un girişimciliği ve hayal gücünün görünür kılındığı yer olması açısından oldukça önemlidir. Kral Herod, Caesarea Maritima'yı kurarken, dönemin en gelişmiş imkanlarını kullanmış ve önemli yapıtlar vücuda getirilmiştir. Bu yapılar içerisinde en önemlisi olarak ifade edilen yapı ise Sebastos Limanı olmuştur. Dönemin bir mühendislik ve mimarlık harikası olan Sebastos Limanı'nın yanında, denize girinti yapan bir burun üzerine inşa ettirdiği Promontory Sarayı, Sebastos Limanı'na hakim bir mevkide bulunan Roma ve Augustus'a adanan tapınak, deniz kıyısında bulunan hipodrom ve tiyatro yapıları, su kemerleri Caesarea Maritima'yı döneminin en gelişmiş Roma liman kentlerinden biri yapmıştır.

2. CAESAREA MARİTİMA

Caesarea: İbranice H̄orbat Qesari, "Caesarea Harabeleri", bugünkü İsrail'in Akdeniz kıyısında, Hayfa'nın güneyinde bulunan antik bir liman şehridir. Ürdün Nehri'nin kaynak sularının yakınındaki Caesarea Philippi'den ayırmak için genellikle Caesarea Palaestinae veya Caesarea Maritima olarak anılır (http 1). Caesarea, Saydalı I. Straton tarafından kurulan Stratonospirgos/Straton Kulesi'nin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Straton Kulesi, MÖ 63'te Roma'nın bölgeyi fethine kadar iki nesil boyunca bir Yahudi şehri olarak kalmıştır (http 2). Caesarea ilk olarak Fenike şehri olan Sayda/Sidon'dan ayrılmış Helenistik bir şehirdi. Daha sonra sırasıyla Mısır, Suriye ve Yehuda¹ kontrolüne girmiştir (Richardson, 2000:14).

¹ İbranice Yehuda, Arapça Yahudiye, Latince ise Judea şeklinde yazılır. Coğrafya adını Hz. İbrahim'in torunu Yakup'un (İsrail) oğullarından olan Yehuda'nın payına düşen bölgeden almış. MÖ 930'da Hz. Süleyman'ın ölümünden sonra ikiye bölünen krallığın güneyi Yehuda Krallığı, bu krallığın tebaası ise Yahudiler olarak anılmıştır.

Görsel 1 Herod Dönemi Caesarea Maritima

(<https://archaeologyillustrated.com/collections/caesarea-maritima-looking-north-1st-2nd-centuries-ad/>)

Caesarea'nın gerçek kurucusu MÖ 37'den MÖ 4'e kadar hüküm süren Hirodes/Herod'tur. Roma İmparatoru Sezar Augustus'un (MÖ. 27-MS. 14) arkadaşı olan Herod'un en etkileyici başarıları arasında, Straton Kulesi'nin kalıntıları üzerinde kurduğu ve Sezar Augustus'un adını verdiği Caesarea şehri bulunmaktadır (Randolph, 2017:24). Caesarea şehri hakkında bilgi veren önemli kaynaklar arasında Josephus Flavius² bulunmaktadır. Josephus Flavius, Herod dönemi imar hareketlerinden ayrıntılı olarak bahseder. Josephus, Kral Herod'un imar hareketleri içerisinde ise en başarılısı olarak yaptırdığı limanı gösterir (Levine, 1986:4). Kral Herod inşa ettirdiği bu limana, tıpkı şehrin adını verirken yaptığı gibi, Augustus adının Yunanca karşılığı olan Sebastos adını vermiştir (Donaldson, 2000:12). Herod'un inşa ettirdiği şehrin en etkileyici yapılarından biri olan Caesarea Maritima, M.Ö. 10/9 yılında açılmıştır. Ayrıca Herod, şehri tapınaklar, tiyatrolar ile Roma tanrılarının ve imparatorların heykelleriyle donatmıştır (Holum, 2014: 182).

Roma İmparatorluğuna bağlı, Romanın atadığı bir kral olan Herod, kendi krallık alanı içerisinde bağımsızlığa sahipti. Herod'un babası Antipater ve annesi Cypros, Hasmon/Hasmonean yönetiminde seçkin ve zengin bir çevreye mensuptu. Herod ilk gençlik yıllarında Hasmonların ilham ve beceriklilik sergileyen inşaat projelerinde yer aldı. Herod'un annesi de inşaat teknikleriyle tanınan Petra'dan geliyordu. Dolayısıyla Herod, anıtsal ölçekte yapılar inşa edebilecek zenginliğe, hayal gücüne ve ustalığa sahipti (Bergin, 2018:378).

Kral Herod ilk olarak Caesarea Maritima'yı, pek çok Roma kolonisinde olduğu gibi Hippodamos/ızgara/grid plana uygun tasarlatmış ve insulalarla donatmıştır. Kente, Roma ve Augustus'a adanan tapınağı inşa ettirmiştir. Herod'un en önemli mimari başarısı olan liman ve kenti birbirine bağlayan Roma ve Augustus Tapınağı, kentin ana odak noktasıydı. Şehrin güney ucunda ise birbirine bağlı üç yapı bulunmaktaydı: Promontory Sarayı, hipodrom ve tiyatro. Bu yapılar ise Caesarea'nın kentsel tasarımında ikincil bir odak oluşturmuştu (Richardson, 2000:16,17).

2.1. Şehir Planı ve Sokak Dokusu

Josephus Flavius'un aktardığı bilgilerden Kral Herod'un Caesarea Maritima sokaklarını ortogonal bir düzene göre oluşturduğu anlaşılmaktadır (Bkz. Görsel 2). Yapılan arkeolojik çalışmalar da Josephus'un aktardığı bilgileri doğrulamaktadır. Kazılar neticesinde kuzey-güney ve doğu-batı yönelimli sokaklara rastlanmıştır (Patrich, 2011:17-18). Romalılar şehir inşa ederken belirli bir planı izlerlerdi.

² Tam adı Titus Flavius Josephus'tur (37-100). Kudüs'te dünyaya gelmiş ve Roma İmparatorluğu'nda, tarih alanında önemli bir etki yaratmış, Yahudi tarihçidir.

Topograflar dik bir açı çizmeyi sağlayan, basit bir alet vasıtasıyla birbirini dik açı ile (90°) kesen iki geniş cadde çizerlerdi. Başlangıç noktası olarak bu kavşaktan dikdörtgen planlı arsalar işaretlenirdi ve belli aralıklarla caddeler için yer ayrılırdı (Turgut, 2019: 277). Bu sokak ağının merkezinde birbirini dik açı ile kesen iki ana cadde bulunurdu. Bu caddelerden kuzey-güney yönüne *Cardo Maximus*, doğu-batı yönüne ise *Decumanus Maximus* adı verilirdi (Burat, 2019: 115). Kral Herod döneminde, *Caesarea Maritima*'nın yolları dövülmüş sarı kurkar toprağıyla kaplıydı. Sokaklar yaklaşık 5 metre genişliğindeydi ve doğrudan yolların üzerine inşa edilen binalarla tanımlanıyordu. Kaldırımlar veya pasajlar bulunmuyordu. Sokakların kenarları bir sıra taşla tanımlanmıştı. Herod dönemi *Caesarea* şehri 2-3 metre kalınlığında, oval biçimli ve çeşitli silahlarla donatılmış, yuvarlak formda gözetleme kuleleri bulunan müstahkem bir duvarla korunuyordu (Bergin, 2018:387).

Görsel 2 Herod Dönemi *Caesarea Maritima* Kent Dokusu ve Sokak Ağı (<https://www.albert-tours-israel.com/single-post/2017/04/30/caesarea-the-capital-of-judea-for-over-600-years>)

2.2. Sebastos Limanı

Sebastos adı Augustus'un Yunanca karşılığıdır ve *Caesarea* Limanı için kullanılır. *Caesarea* kıyı şeridi, güneyden kuzeye kum taşıyan güçlü bir kıyı akıntısı tarafından oyulmuştur. Dolayısıyla Sebastos Limanı (MÖ. 22- MÖ. 10/9) hareketli bir kum plajı üzerine inşa edilmiştir (Hohfelder ve diğerleri, 2007:409). Herod'un bölgeye liman inşa etmek istemesinin sebebi de denizcilik için elverişsiz olan durumudur. Dönemin ticari gemileri, genellikle dört köşeli gemilerdi ve rüzgarın önünde seyretmek zorundaydılar. Doğu Akdeniz'de hakim rüzgarlar güneybatıdan esiyor ve fırtınaların çoğu bu yönden geliyordu. Bu hakim rüzgar, kuzeyden akan güçlü bir akıntıyla birleştiğinde, Doğu Akdeniz kıyısı boyunca yolculuğu zorlaştırabiliyordu. Bu kıyı şeridi boyunca iki önemli liman bulunmaktaydı: biri *Caesarea*'nın 8 mil kuzeyindeki Dor (Dora) diğeri 52 mil güneyindeki Yafa (Joppa) limanıydı. Dolayısıyla bu iki liman arasında gemiler için doğal bir sığınak olabilecek liman bulunmamaktaydı (Bull, 1982). *Caesarea* Limanı'nın bu doğal yapısı, tıpkı Pire limanı gibi doğal korunaklı bir liman olmasını sağladı.

Herod, zaman içerisinde Sebastos Limanını; Tyre (Sur), Sidon, İskenderiye, Kıbrıs, Kilikya, Efes, Roma ve diğer önemli limanlarla ticaret bağlantıları olan önemli bir Akdeniz limanına dönüştürdü (Donaldson, 2000:239).

Görsel 3 Sebastos Limanı (<https://www.romanports.org/en/articles/ports-in-focus/542-a-jewish-port-for-the-emperor.html>)

Arkeolojik kazılar, limanının büyük bir kısmının, dış havzanın, denize taşkın ve iki büyük dalgakırandan oluştuğunu başka bir ifade ile denize inşa edildiğini gösteriyor (Bkz. Görsel 3). Dönemin en ileri imkanlarının kullanıldığı Sebastos Limanı'nı benzersiz kılan şey, hidrolik çimento kullanılmasıydı. Eski Yunanlılar bu maddeyi ilk kez kireç (sönmüş) ve volkanik kül karışımı ile keşfettiler ve yeni bir bileşik oluşturdular. Bu bileşik hızla sertleşebilen ve kireç çimentosundan daha dayanıklı bir yapıya sahipti. Bu malzemenin sağlamlığı ve dayanıklılığı ile birlikte su altında kalabilme özelliği, onu Roma yapılarında çok önemli bir bileşen haline getirdi (Bergin, 2018: 383). Sebastos Limanı, kıydan kuzey-güney doğrultusunda uzanan iki dalgakırana ve dairesel bir forma sahipti. Güney dalgakırını başlangıçta batıya doğru uzanıyor, sonra denize doğru olan ucu kuzeye doğru kıvrılıyordu. Daha küçük ve daha kısa kuzey dalgakırını, yaklaşık 20 ila 30 metreye kadar düz bir şekilde batıya doğru uzanıyordu. Limanın girişi bu nedenle kuzeydendi (Bkz. Görsel 3). Josephus'a göre, iki kol (ya da en azından güneydeki ana kol) yaklaşık 15 metre uzunluğunda, 3 metre genişliğinde, 2,75 metre derinliğindeydi ve büyük devasa taşların 20 kulaç derinliğe indirilmesiyle inşa edildi (Hohlfelder ve diğerleri, 1983: 134). Limanın kuzey yönünde bulunan girişinin her iki tarafında üçer sütun üzerinde duran devasa heykeller duruyordu (Bull, 1982). Josephus'un yapmış olduğu tanımlar bir miktar abartılı ve teknik açıdan yetersiz olsa da önemli ölçüde doğrudur. 1970'lerin sonlarından bu yana bölgede yapılan çok sayıda arkeolojik araştırmaların neticesinde; Helenistik zamanlarda bölgede bir limanın olmadığı, ancak küçük gemilerin, 2 metreden daha az derinlikte, yaşayabileceği bir deniz duvarı veya rıhtımın bulunduğunu göstermiştir. Herod Dönemi'nde Josephus'un tarif ettiği gibi, bugün 7 m'ye varan çökme nedeniyle büyük ölçüde deniz seviyesinin altına batmış olan iki büyük dalgakıran inşa edilmiştir. Güney dalgakırını doğal bir burunda başlar ve 200 m batıya, ardından 300 m kuzeybatıya uzanır ve sonunda limana bir giriş oluşturmak için doğuya döner. Ayrıca Josephus'un bildirdiğinden çok daha geniştir. Mendireğin iç tarafında uzanan 15x40 m boyutlarında bir yapı, kulelerden birinin kalıntısı olabilir. Kalıntılar Limanın büyük bir dış liman ve iki küçük iç limana ayrıldığını gösterir. Mendireğin sonunda, 5 metreyi bulan büyük kesme taş yığınları ise muhtemelen girişte duran deniz fenerinin kalıntılarıdır (Roller, 1998: 136,137).

2.3. Su Kemerleri

Yakın geçmişe kadar Herod'un Caesarea Maritima'da su kemerleri inşa etmediği, bunun yerine İmparator Hadrianus/Hadrian'ın onları çok sonra inşa ettiği görüşü kabul görüyordu. Ancak yakın tarihli araştırmalar, Hadrianus'un yalnızca Herod tarafından inşa edilen orijinal su kemerlerinde onarım yaptığını göstermiştir (Laughlin, 2016:20). Josephus, Caesarea Maritima'dan bahsederken hiçbir su kaynağına değinmemiştir. Muhtemelen Herod döneminde su kemerlerinin inşa edilmediğinin düşünülmesinin temelinde de bu yatıyor olabilir. Ancak Herod'un inşa ettiği bu şehir için bol miktarda su kaynağına ihtiyacı vardı, bölgede fazla miktarda tatlı su kaynağı yoktu. Şehrin su ihtiyacının bölgedeki kuyulara veya sarnıçlarda toplanan suya bağımlı hale getirilmesi çok olası gözükmemektedir. Ayrıca Herod'un inşa ettirdiği bazı saraylarına su kemeri yaptırdığı bilinmektedir. Dolayısıyla buraya gelecek olan suyun dağıtım sisteminin Herod döneminde yapılmış olması daha olası görünmektedir (Bergin, 2018: 386).

Görsel 4 Caesarea Maritima Bulunan Herod Su Kemerleri Kalıntıları
(<https://etc.worldhistory.org/travel/the-hadrianic-aqueduct-of-caesarea-maritima-israel/>)

Yapılan çalışmalar neticesinde, Kral Herod'un Caesarea Maritima'nın su ihtiyacını temin edebilmek için, kentin 16 kilometre kuzeydoğusundaki Shuni yakınlarında bulunan kaynaklardan su taşımak amacıyla yükseltilmiş bir su kemeri yaptırdığı anlaşılmıştır. Bugün, Herod su kemerinin en etkileyici kısmı (yüksek seviye su kemeri olarak bilinir. (Bkz. Görsel 4) antik kentin kuzeyindeki Caesarea sahilinde bulunmaktadır. Hadrian, MS 130'da Caesarea'yı ziyaret ettiğinde, şehrin büyümesi ve su ihtiyacının artması sebebiyle mevcut su kemerinde kapsamlı onarımlar yapmış ve yeni bir su kemeri yaptırmıştır. Birinci kanalın sağına eklenen bu yeni kanalla su kemerinin kapasitesi iki katına çıkarılmıştır. Bu ikiz paralel su kemerleri 1200 yıl boyunca şehre su taşımaya devam etmiştir (http 3).

2.4. Roma-Augustus Tapınağı

Kral Herod, Sebastos Limanı'na bakan bir tepe üzerine, Roma İmparatoru Sezar Augustus adına bir tapınak inşa ettirmiştir. Caesarea'nın bu ana tapınağının şehre değil de limana bakması oldukça ilgi çekicidir. Herod, tapınağın bulunduğu alanda, doğal bir kaya çıkıntısını kullanarak, geniş bir platform oluşturmak için alanı genişleterek, istinat duvarları ile çevrelemiştir. Josephus: Şehre gemi ile gelenlerin uzaktan bile tapınağı görebildiklerini aktarır (Burrell, 2009:221). Herod'un inşa ettirdiği bu tapınak özel bir teknik anlayışa sahip olmayabilir, ancak limana, şehre ve çevredeki düzlüğe hakim olması açısından anıtsal bir yapıydı. Bir platform üzerine inşa edilen Augustus/Roma tapınağı yerel olarak çıkarılan kurkar kumtaşından büyük kesme taş bloklardan yapılmıştı. Tapınağın üzerine inşa edildiği podyum 28,5 m × 46,2 m boyutlarındaydı (Bergin, 2018: 386).

Görsel 5 Herod'un yaptırdığı Augustus/Roma Tapınağı (<https://caesarea.com/en/rec-leisure/the-caesarea-port-and-the-old-city/>)

Josephus'un tapınak ile ilgili aktardığı bilgiler arasında; tapınağın tamamen mermerden yapıldığı ve ışıltıdığı bilgisi de yer almaktadır. Ancak araştırmacılar, İsrail topraklarında böyle bir yapıyı inşa edebilecek mermer bulunmamasından ve o dönem koşullarında bu yapıyı inşa edebilecek mermerin ithal edilebilmesinin parasal açıdan da mümkün olamayacağını düşünmüşlerdir. Lisa Kahn, Josephus'un yapı malzemesinin mermer olduğunu belirtmesine rağmen, tapınağın ışıltılı yönünü açıklayabilecek başka malzeme ve yöntemin olabileceği üzerinde durmuştur. Herod'un inşa ettiği diğer dini yapıların, kireçtaşı da dahil olmak üzere yerel taşlardan yapıldığını belirtmiştir. Kahn, tapınağın bulunduğu alanda bulunan çok sayıdaki mimari parça arasında muhtemelen tapınağa ait olan birçok oyma kurkar parçası tespit etmiş ve bu parçaların tapınağın frizine ait, 'işlenmiş' kurkar taşları olduğunu ifade etmiştir. Bu buluntular ışığında, tapınağın ve şehirdeki diğer binaların 'ışıldayan' görünümünün beyaz sıva veya alçı kaplamayla açıklanabileceğini söylemiştir. 1999 ve 2000 yıllarında tapınak platformunda kazı yapan arkeologlar bu öneriyi doğrulayacak önemli keşifler yaptılar. Tapınağın temellerinin güney tarafında yapılan kazılarda, kavisli beyaz sıva parçaları bulunmuştur. Sıva parçalarının boyutu ve eğriliği, bunların, sütunların dışını çevreleyen bir sıva kaplama işlevi gördüğünü ortaya çıkarmıştır. Sıva ile, mermer bir sütunun yivlerini taklit etmesi amaçlanarak, yiv tasarımı yapılmıştır (Stanley, 2002:9,10).

2.4. Promontory Sarayı

Promontory, Kral Herod'un Caesarea'da yaptırdığı sarayının adıdır. Akdeniz'e 100 metre kadar uzanan doğal bir burun üzerine inşa edilmiştir. Saray, yaklaşık 3,6 metre yükseklik farkı bulunan iki teras üzerine yapılmıştır. Doğu tarafı ve güneydoğu köşesi kayaya oyulmuştur (Patrich, 2011:25). Herod, sarayını inşa ederken yerel taş ocaklarından çıkarılan kurkar kumtaşını tercih etmiştir. Bu yöntem büyük mermer plakalarını ithal etmekten daha ucuzdur. Daha sonra bina sıvanıp boyanarak mermer görünümü kazandırılmıştır. Josephus, sarayı tanımlarken, bir veya birçok saray olarak tercüme edilebilecek "basileia" kelimesini kullanmıştır. İki teras üzerine inşa edilen saray yapısının ilk olarak alt terasta bulunan kısmı, daha sonra üst terasta bulunan bölümü inşa edilmiş ve birleştirilmiştir. Muhtemelen Josephus'un kastetmek istediği de budur. Herod'un inşa ettirdiği saray yapısı 80x18 metre boyutlarındadır. Promontory Sarayı'nın odak noktası, sarayda bulunan yüzme havuzudur. Yüzme havuzu, olabilecek sızıntıların önlenmesi için hidrolik sıva ile kaplı kayaya oyulmuştur. Yüzme havuzu 35x18x2 metre boyutlarında peristil³ alana sahip dikdörtgen bir yapıdır. Havuz, tatlı yer altı suyuyla doldurulmuştur. Su sarnıçlarda toplanarak havuza aktarılmıştır (Bergin, 2018: 379).

³ Peristil, Antik Yunan ve Roma mimarisinde sütunlu koridorlarla çevrelenmiş, üzeri açık dikdörtgen biçimli avludur.

Görsel 6 Herod'un Promontory Sarayı (<https://jeanclaudegolvin.com/en/project/middle-east/>)

Havuzun doğu ucunda geniş bir alana bakan büyük bir yemek ve kabul odası bulunuyordu. Buradan, çiçeklerle bezeli revaklardan aşağı inilebilir veya merdivenlerden yukarı çıkıp ikinci kata yerleştirilmiş yarım daire biçimli alandan manzaraya bakılabildi. Alt terasta bulunan bu alan görkemli olmasına rağmen, çok sayıda konğu barındıracak olanaklara sahip değildi. Görünüşe göre Herod'un kendi kullanımına ait bir alandı (Burrell, 2009:223,224). Üst terasta yer alan bölüm ise kamu kanadı olarak hizmet vermiştir. MÖ 15 ve 10 yılları arasında geniş bir avlu (42m x 65 m = 2.730 m²) etrafında inşa edilmiş, sıkıştırılmış kırma taşla döşenmiş ve 3 metre aralıklı sütunlu revaklarla çevrilidir. Merkezinde bir anıt veya yükseltilmiş kare bir platform duruyordu ve doğusunda, zeminde T şeklinde iki bölmeli geniş bir yer altı su sarnıcı bulunmaktaydı (Patrich, 2011:26).

2.5. Hipodrom ve Tiyatro

Promontory Sarayı'nın kamu kanadıyla aynı zamanda inşa edilen ve onunla yakından bütünleşen iki kamu binası bulunmaktaydı. Bu yapılar sarayın bulunduğu burnun iki yanına inşa edilen hipodrom ve tiyatro yapılarıydı. Josephus, hipodromu hem "amfityatro" hem de "stadyum" olarak adlandırmıştır. Hipodrom, yalnızca at yarışları ve araba yarışları için uygun değil, aynı zamanda koşu, güreş için de yeterince açık ve çok amaçlı bir yapıydı. Sarayın halka açık kanadı, hipodromun batı duvarıyla birleşiyor ve arenaya doğrudan saray kapılarının önüne açılan bir kemerle giriliyordu (Burrell, 2009:224).

Hipodrom 312x69 metre ölçülerindeydi. Kısa güney ucu yarım daire (sfendon) oluşturan ve karşı ucunda başlangıç kapıları (carceres) bulunan dikdörtgen bir yapıydı. Cavea'da on iki sıra oturma yeri seyircilerin kullanımı için ayrılmıştı ve bunların arasında seçkin konuklar için bir tribün locası bulunuyordu. Hipodromun pistini ikiye ayıran, ortasından geçen bariyerin (euripus) yalnızca birkaç kalıntısı bulunabilmiştir (Weiss, 2014:99).

Görsel 7 Hipodrom'un Kalıntıları (<https://imperiumromanum.pl/en/curiosities/roman-hippodrome-in-caesarea/>)

Caesarea Tiyatrosu, Sebastos limanının yaklaşık 800 metre güneyinde bulunmaktadır. Josephus, Caesarea'yı anlatırken Herod tarafından yaptırılan bir tiyatrodan söz etmektedir. Bugün bu tiyatro hala muhteşem bir deniz manzarasına hakimdir. Tiyatro yaklaşık 90 metre çapındadır ve yaklaşık 4.000 kişi kapasitelidir. Mevcut yapının ne kadarının özgün ya da ne kadarının rekonstrüksiyon olduğunu söylemek zordur. Tiyatro, 1959-1963 yılları arasında İtalyan bir kazı ekibi tarafından tamamen ortaya çıkarılmıştır. Kullanımda olduğu 400-500 yıl boyunca kapsamlı onarım ve değişiklikler geçirdiği açıktır. Sahnesi yenilenmiş, tonozlu girişler ve mevcut mimari öğelere süslü başlıklar, lentolar ve kornişler eklenmiştir. (Bull, 1982).

Görsel 8 Caesarea Maritima Tiyatrosu (<https://private-tours-in-israel.com/the-theater-at-caesarea-maritima/>)

2.6. Mithraeum

1973-74 yazlarında Caesarea'da çalışan arkeologlar, liman cephesinin yakınında bir dizi Roma beşik tonozu keşfettiler. Bunlar orijinal olarak tahıl depolamak amacıyla inşa edilmiş yapılarıdır. Zeminin altında bulunan bir Nero madeni parasının gösterdiği gibi MS 1. yüzyılda inşa edildiği tespit edilmiştir. Ancak daha sonra, MS üçüncü yüzyılda ve belki de daha önce bir Mithraeum'a dönüştürülmüştür (http 4). Pers kökenli bir tanrı olan Mithras, anlaşma ve dostluk kavramlarının tanrısıdır. Mithras aynı zamanda güneş tanrısıdır ve kültü güneş tapımına dayanır. Ayrıca ışığın, adaletin ve inancın da simgesidir. MS 2. ve 3. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nda görülen bir inanış biçimi olmuştur. Dinsel törenleri gizli olup, yeraltı mağaralarında yada tapınaklarda gerçekleştirilirdi (http 5).

Caesarea Maritima'da bulunan Mithraeum'un tavanı maviye boyanmıştır. Mahzenin sonundaki sunağın yanında Mithra'nın hayatından üç sahnenin tasvir edildiği freskler bulunmaktadır. Ancak freskler çok iyi korunmamıştır. Eski depo mahzeni Mithraeum'a dönüştürüldüğünde, yan duvarlar boyunca taş sekiler eklenmiş ve tonozun bir ucuna bir sunak inşa edilmiştir. Hem banklar hem de mihrap sıva ile kaplanmıştır (Bull, 1982).

Görsel 9 Caesarea Maritima'da Bulunan Mithraeum'un girişi (<https://www.atlasobscura.com/places/caesarea-maritima-mithraeum>)

Görsel 10 Mithraeum'un İçi (<https://www.atlasobscura.com/places/caesarea-maritima-mithraeum>)

SONUÇ

Kral Herod ya da Büyük Herod (MÖ. 37-MÖ. 4), şüphesiz Yahudi tarihinin en önemli karakterlerinden biridir. 33 yıl gibi uzun sayılabilecek krallık süresi boyunca Roma'ya bağlı kalarak önemli işler başarmıştır. Bu işlerin başında da Herod'un imar faaliyetleri gelmektedir. Krallığı süresince Kudüs'te önemli imar etkinliklerine imza atan Herod, aynı zamanda yeni şehirler de inşa etmiştir. İnşa ettiği yeni şehirler içinde Caesarea Maritima, Herod'un şahsi serveti ve krallığının kaynaklarının önemli bir bölümünü aktardığı bir liman şehridir.

Günümüz İsrail topraklarının Akdeniz kıyısında bulunan Caesarea, I. Straton tarafından kurulan Stratonopyrgos/Straton Kulesi'nin kalıntıları üzerine inşa edilmiştir. Straton Kulesi, MÖ 63'te Roma'nın bölgeyi ele geçirmesi ile Roma topraklarına katılmıştır. Kral Herod, MÖ 22'de Straton Kulesi olarak adlandırılan yerde Sebastos Limanı'nı ve Caesarea Maritima şehrini inşa etmeye başlamıştır. Tarihçi Josephus'un da ifade ettiği gibi, Sebastos Limanı Kral Herod'un imar faaliyetleri içerisinde en başarılı olanıdır. Kuvvetli akıntıların ve şiddetli rüzgarların bulunduğu bir alana liman inşa etme fikri Herod'un sahip olduğu girişimcilik, şehircilik ve gelişmiş hayal gücünün göstergesi olmuştur. Herod'un en büyük mimari ve mühendislik başarısı olan Sebastos Limanı, hidrolik çimento gibi dönemin en gelişmiş teknolojisi ile inşa edilmiştir. Herod, inşa ettiği bu şehri diğer bir çok Roma şehrinde de olduğu gibi Hippodamos plana uygun olarak tasarlatmıştır. Şehre gemi ile gelenlerin uzaktan bile algılayabildiği, adeta şehre gelenleri karşılayan Roma ve Augustus'a adanan tapınak, şehrin bir başka önemli yapısıydı. Denize yaklaşık 100 metre çıkıntı yapan bir burun ve seviye farkı olan iki teras üzerine inşa edilen Promontory Sarayı, şehrin güney ucunda yer almaktaydı. Sarayın alt terasında bir avlu içerisinde bulunan havuzu yine Herod'un yaratıcılığının bir göstergesidir. Herod, Caesarea Maritima'nın imarına bir tiyatro ve deniz kıyısında bir hipodrom da eklemiştir. Ayrıca yaptırdığı su kemerleri ile kurduğu bu şehrin su ihtiyacını da karşılamıştır. Şehirde bulunan bu anıtsal yapılar, kurkar kumtaşı ve alçı karışımından ya da alçıdan yapılan sıva ile sıvanarak mermer benzeri bir görüntü elde edilmiş ve Josephus'un da ifade ettiği gibi, şehirde ışıltılı bir görüntü elde edilmiştir.

Kral Herod; kişisel istekleri, yenilikçi ve girişimci yapısı, mimariye ve şehirciliğe duyduğu ilgi neticesinde, döneminin en önemli Roma liman şehirlerinden birini kurmayı başarmıştır. Caesarea, Herod'un ölümünden sonra da gelişim göstermeye devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Donaldson, T. L. (Ed.). (2000). *Religious rivalries and the struggle for success in Caesarea Maritima (Vol. 8)*. Wilfrid Laurier Univ. Press.

Levine, L. I. (1986). archaeological exploration of the Caesarea oast and present. *Qedem, 21*, 3-15.

Randolph, J. (Ed.). (2017). *Living and Working in Ancient Egypt*. Enslow Publishing, LLC.

Richardson, P. (2000). Archaeological evidence for religion and urbanism in Caesarea Maritima. *Religious rivalries and the struggle for success in Caesarea Maritima*, 11-34.

- Wagemakers, B. (2014). Archaeology in the'Land of Tells and. Archaeology in the'Land of Tells and Ruins', 1-208.
- Holum, K.G. (2014). The Archeology of Caesarea Maritima. *Archaeology in the 'Land of Tells and Ruins': A History of Excavations in the Holy Land Inspired by the Photographs and Accounts of Leo Boer*. 182-198.
- Bergin, B. (2018). The innovative genius of Herod at Caesarea Maritima. *Cultural and Religious Studies*, 6(7), 377-390.
- Hohlfelder, R. L., Brandon, C., & Oleson, J. P. (2007). Constructing the Harbour of Caesarea Palaestina, Israel: new evidence from the ROMACONS field campaign of October 2005. *International Journal of Nautical Archaeology*, 36(2), 409-415.
- Bull, R. J. (1982). Caesarea Maritima: The search for Herod's city. *Biblical Archaeology Review*, 8(3), 24-40.
(<https://www.biblosfoundation.org/wpcontent/uploads/2016/06/BAR.Article.CaesareaMaritima.pdf>)
- Hohlfelder, R. L., Oleson, J. P., Raban, A., & Vann, R. L. (1983). Sebastos: Herod's Harbor at Caesarea Maritima. *The Biblical Archaeologist*, 46(3), 133-143.
- Laughlin, V. A. (2016). The Architectural Patronage and Political Prowess of Herod the Great. *Journal Of Ancient History And Archaeology*, 3(2).
- Turgut, Ceren Altunbeğ, Roma dönemi şehircilik anlayışı, *Çanakkale Araştırmaları Türk Yıllığı*, 17(26), 273-302, 2019.
- Burat, Esra Şahin, Layered Horizons of the City: The Case of Soli Pompeiopolis," in Proceedings of AACCP 2018 Architecture, *Archaeology and Contemporary City Planning- Multi-Layered Settlements*, S.Burat, G.Verdiani, P. Cornell (Editors), 113-120, 2019.
- Roller, D. W. (1998). *The building program of Herod the Great*. Univ of California Press.
- Burrell, B. (2009). Herods Caesarea On Sebastos: Urban Structures And Influences. In *Herod and Augustus* (pp. 215-234). Brill.
- Stanley Jr, F. H. (2002). "Flavius Josephus and the archaeological evidence for Caesarea Maritima". (<https://mospace.umsystem.edu/xmlui/bitstream/handle/10355/70118/AJ2002-21-Stanley-OptimizedForWeb.pdf?sequence=2>) (14.04.2023)
- Weiss, Z. (2014). Buildings for mass entertainment: tradition and innovation in Herodian construction. *Near Eastern Archaeology*, 77(2), 98-107.

İnternet Kaynakları

- (http 1) <https://www.britannica.com/place/Caesarea> (10.04.2023)
- (http 2) https://madainproject.com/caesarea_maritima#brief-history (10.04.2023)
- (http 3) <https://etc.worldhistory.org/travel/the-hadrianic-aqueduct-of-caesarea-maritima-israel/> (12.04.2023)
- (http 4) https://www.tertullian.org/rpearse/mithras/display.php?page=supp_Israel_Caesarea_Mithraeum (12.04.2023)
- (http 5) https://www.zerzevan.org/?page_id=1701 (12.04.2023)

Görsel Kaynaklar

- Görsel 1 <https://archaeologyillustrated.com/collections/caesarea-maritima-looking-north-1st-2nd-centuries-ad/> (10.04.2013)
- Görsel 2 <https://www.albert-tours-israel.com/single-post/2017/04/30/caesarea-the-capital-of-judea-for-over-600-years> (10.04.2023)
- Görsel 3 <https://www.romanports.org/en/articles/ports-in-focus/542-a-jewish-port-for-the-emperor.html> (10.04.2023)
- Görsel 4 <https://etc.worldhistory.org/travel/the-hadrianic-aqueduct-of-caesarea-maritima-israel/> (11.04.2023)

Görsel 5 <https://caesarea.com/en/rec-leisure/the-caesarea-port-and-the-old-city/> (12.04.2023)

Görsel 6 <https://jeanclaudegolvin.com/en/project/middle-east/> (14.04.2023)

Görsel 7 <https://imperiumromanum.pl/en/curiosities/roman-hippodrome-in-caesarea/>
(14.04.2023)

Görsel 8 <https://private-tours-in-israel.com/the-theater-at-caesarea-maritima/> (14.04.2023)

Görsel 9 <https://www.atlasobscura.com/places/caesarea-maritima-mithraeum> (14.04.2023)

Görsel 10 <https://www.atlasobscura.com/places/caesarea-maritima-mithraeum> (14.04.2023)